

ZORG VOOR DE KETEN: VAN GEDRAGSCODES TOT WET

© G. Puttemans

Jaklien Broekx
WSM

De Schone Kleren Campagne (SKC) in Vlaanderen begon in 1995 in de kleine kantoren van de KAJ toen medewerkers van de Schone Kleren Campagne uit Nederland hun plannen ontvouwen. Zij organiseerden een Europese tour met Aziatische vakbondsleiders. 25 jaar later is de campagne uitgegroeid tot een van de meest grootschalige internationale consumentenacties. Met een aantal baanbrekende successen op haar conto. Een rewind.

In 1997 startte de Schone Kleren Campagne, een netwerk van vakbonden, ngo's, socioculturele en consumentenorganisaties onder leiding van de toenmalige ngo Wereldsolidariteit met het massaal mobiliseren in Vlaanderen. Met een oproep aan drie grote bedrijven: H&M, Levi Strauss en C&A. De eis: het wijzigen of het invoeren van nieuwe gedragscodes. 230 000 petitiekaarten werden tijdens de campagne verspreid. Met succes: een aangepaste gedragscode van H&M kwam per fax binnen op de kantoren van Wereldsolidariteit. Het bedrijf sprak voor de eerste keer over 'onafhankelijke controle' en maakte gewag van de IAO-normen. Een kleine overwinning, wat ons betrof.

Later kwam de Zweedse kledinggigant vooral in nauwe schoenen te zitten met een pijnlijke tv-documentaire over kinderarbeid in hun fabrieken in India. De media zijn altijd al een bondgenoot geweest in de strijd voor schone kleren, tuk als ze zijn op controversen, met bedrijven vaak

Het drama van Rana Plaza was geen ongeluk maar een geval van schuldig verzuim. Bangladesh was al jaren berucht om z'n gevaarlijke kledingfabrieken. Toch lieten de merken en ketens die er kleding inkochten na om daar iets aan te doen.

op de beklagdenbank. Opvallend is wel dat de campagne nooit heeft opgeroepen tot een boycot. Heel logisch gezien de werknemers in de Aziatische fabrieken de eerste slachtoffers zouden zijn. Op 3 mei 1997 schieten 1 500 jongeren uit hun krammen met een *'Made in Misery/Mystery'*-dag op de Meir in Antwerpen. Met een betoging met *geadbuste* mode-affiches. Een kippenvelmoment. Later kwam er nooit meer een toestemming van het stadsbestuur om in de winkelstraat van Antwerpen actie te voeren. In 2000, het jaar van Euro 2000, werd Adidas aangemaand om leefbare lonen uit te betalen aan de makers van hun sportkleren. De Belgische campagne

trok met 50 000 s(up)portersvignetten naar het hoofdkantoor van Adidas in Duitsland.

Daarna bleef het een aantal jaren redelijk stil op het actiefrent.

RANA PLAZA

Tot 24 april 2013 ... WSM-medewerker Jef Van Hecken stuurde een mailtje naar het hoofdkantoor Brussel: 'Er is een kledingfabriek ingestort, het aantal slachtoffers is nog onduidelijk want overal chaos.' Van Hecken woonde en werkte voor WSM in Savar, een buitenwijk van de Dhaka, hoofdstad van Bangladesh. In vogelvlucht op minder dan 1 kilometer van de ramp. Later zouden we die gebeurtenis herinneren als de Rana Plaza-ramp: de grootste industriële ramp in de kledingindustrie. Aantal doden: 1 132. Het drama van Rana Plaza was geen ongeluk maar een geval van schuldig verzuim. Bangladesh was al jaren berucht om z'n gevaarlijke kledingfabrieken. Toch lieten de merken en ketens die er kleding inkochten na om daar iets aan te doen. Een dag voor de ramp werden al scheuren waargenomen in het gebouw, waarna de bank en de winkels op de lagere verdiepingen hun deuren sloten. De uitbaters van de kledingfabrieken negeerden de waarschuwingen echter en riepen hun personeel op toch te werken.

ECHTE REGELS

Consumenten, politici en bedrijven leken wakker geschud. Enkele weken na de ramp werd het Veiligheidsakkoord afgesloten: het *'Accord on Fire and Building Safety in Bangladesh'*. Die baanbrekende overeenkomst moest op termijn zorgen voor structurele verbeteringen op het gebied van veiligheid in de fabrieken in Bangladesh. Het akkoord was een bindende afspraak tussen kledingmerken, vakbonden en ngo's zoals Schone Kleren Campagne en had een looptijd van vijf jaar. Zo'n 1 600 fabrieken moesten onder het akkoord voldoen aan tot dan ongekende veiligheidsvoorwaarden. Dat kwam overeen met ongeveer een derde van de totale hoeveelheid kledingfabrieken in het land.

Met dat wettelijk bindende akkoord verbonden zo'n 200 internationale kledingmerken zich ertoe alleen samen te werken met fabrieken die zich lieten controleren en die aantoonde dat ze werk maakten van veiligere werkomstandigheden, om een ramp als Rana Plaza in de toekomst te vermijden. Recent raakten merken en vakbonden het eens over een nieuw Akkoord dat voortbouwt op het Veiligheidsakkoord. Het nieuwe Akkoord blijft trouwens niet beperkt tot Bangladesh, want er is afgesproken om hetzelfde programma in minstens een ander land op te starten.

Het stof van de ramp in Bangladesh daalt acht jaar later neer in de Belgische Kamer. Die besprak op woensdag 22 september in een hoorzitting een wetsvoorstel van Vooruit en de PS. 'De socialisten willen bedrijven die actief zijn op de Belgische markt verplichten om ervoor te zorgen dat de mensenrechten en de milieunormen gerespecteerd worden in hun hele keten.' Ze hopen zo excessen zoals kinderarbeid en werkende armen te verhelpen.

Acht jaar later heeft de modesector, net zoals zoveel andere sectoren, de bocht naar een duurzamer en ethischer businessmodel nog steeds niet ingezet. Het gaat hier over producten die dagelijks in onze winkelkar terecht komen.

Acht jaar later heeft de modesector, net zoals zoveel andere sectoren, de bocht naar een duurzamer en ethischer businessmodel nog steeds niet

ingezet. Het gaat hier over producten die dagelijks in onze winkelkar terechtkomen¹: van kledij en chocolade tot smartphones en de margarine op onze boterham.

MADE IN MISERY

Een groot deel van onze producten blijven *made in misery*. Tal van bedrijven ontlopen iedere verantwoordelijkheid voor de schendingen die zich voordoen in hun internationale ketens. Naar schatting 45,8 miljoen volwassenen zijn vandaag nog het slachtoffer van moderne slavernij. Wereldwijd zijn er ook 160 miljoen kinderen die illegaal werken, waarvan 79 miljoen in gevaarlijke omstandigheden. Ook het milieu heeft ernstig te lijden, onder meer door de productie van grondstoffen als palmolie, cacao en koffie. Ook het verven van stoffen in de kledingindustrie veroorzaken ernstige milieuschade.

De hoorzitting kwam er naar aanleiding van het wetsvoorstel inzake zorgplicht². Die wet zou alle ondernemingen die in België gevestigd of actief zijn verplichten om risico's op schendingen van mensenrechten, arbeidsnormen en het milieu op te sporen, te voorkomen en waar nodig schade te herstellen, in heel hun productie- en toeleveringsketen.

Er staat veel op het spel. Niet alleen voor de miljoenen werknemers die in onveilige omstandigheden, en tegen hongerlonen onze producten maken. Maar ook de geloofwaardigheid van de CEO's van (Belgische) ondernemingen. Gelukkig geniet wetgeving rond ketenzorg of *due diligence* ook de steun van heel wat Belgische bedrijven. In februari overhandigden maar liefst zestig Belgische ondernemingen een officiële brief aan de ministers Pierre-Yves Dermagne en Meryame Kitir. Daarin roepen zij op tot een Belgische wet inzake verplichte ketenzorg.³

WAAR BLIJFT BELGIË?

De reputatie van België staat op het spel. Onze buurlanden geven het goede voorbeeld. Frankrijk nam in 2017 al een *loi relative au devoir de vigilance* aan (zie kader). In 2019 kwam Nederland met een wet *Zorgplicht kinderarbeid* en enkele maanden geleden nam het Duitse Parlement wetgeving rond verplichte ketenzorg aan. Ook op Europees niveau zien we vooruitgang. In 2020 beloofde onze landgenoot Didier Reynders, Europees commissaris voor Justitie, werk te maken van wetgeving rond verplichte ketenzorg. Zelfs de be-

drijfswereld lijkt dat toe te juichen; bedrijven zijn de schendingen van mensenrechten en oneerlijke concurrentie moe. Met het stemmen van de wet over zorgplicht zou België een inhaalbeweging doen. Onder meer het modebedrijf JBC ondertekende de brief. Daarnaast ook meer niche-bedrijven, zoals het linteriemerk *la fille d'O*. Oprichtster Murielle Scherre zegt het zo: 'Als je het spel eerlijk speelt, word je gestraft. Met valsspelen verdien je veel geld. Een grondige *switch* is nodig.'

FRANSE LESSEN VOOR ACTIVISTEN

De goedkeuring van de Franse wet in 2017 was een wedren tegen de tijd. Professor Alice Evans van King's College in Londen analyseert in haar studie *'Hope for Reform. Strengthening Corporate Accountability in Global Supply Chains'* de succesfactoren van de voorafgaande campagne. Dat deed ze op basis van gesprekken met activisten en verslagen van bedrijfsmeetings. De activisten hielden het vier jaar lang vol, omdat ze tekens van hoop bleven zien. Om er enkele te noemen: de groeiende internationale steun, de publieke verontwaardiging over de Rana Plaza, het Franse scepticisme rond multinationale ondernemingen, de publieke opinie die staatsinterventie accepteert om dingen op te lossen en niet in het minst ... een socialistische regering.

Vier zaken zijn interessant om te onthouden voor Belgische activisten die campagnevoeren voor een Belgische wet.

1. Vorm een grote coalitie met activisten, advocaten, sympathiserende parlementsleden en heel cruciaal: ook met bedrijven.
2. Stel de coalitie groter voor dan ze is, blaas ze desnoods op. Publiceer de deelnemende stakeholders.
3. Speel de nationale identiteit uit: 'Frankrijk, Finland, Duitsland ... al die landen doen het al, waarom wij niet?'
4. Zorg bij de totstandkoming van de wet dat er een evenwicht is tussen mensenrechten en milieunormen.

WAT KOST KETENZORG?

Rekenen op de vrijwillige aanpak van bedrijven werkt niet, zo blijkt ook uit een studie van de Europese Commissie. Die toont aan dat slechts 37 procent van de bedrijven aan een vorm van ketenzorg doet.⁴ De bedrijven die zich niets aantrekken van mogelijke schendingen in hun ketens, doen maar op zonder enige straf. Er zijn ook heel wat misverstanden: de angst bijvoorbeeld dat zorg dragen voor de keten bedrijven veel geld zou kosten. Volgens het onderzoek van de Europese Commissie is de geschatte kostprijs maar 0,14 procent van de omzet voor kmo's. Voor multinationals is het zelfs amper 0,009 procent.⁵ Dat neemt niet weg dat er in sommige sectoren een echte omslag van het hele businessmodel nodig is. In de kledingsector is een leefbaar loon in de hele *supply chain* bijvoorbeeld niet mogelijk in het huidige businessmodel van een grote groep bedrijven in de sector. Dat vraagt een groot engagement en veel investeringen.

Daarnaast zijn sommige consumenten bang dat producten duurder zouden worden. Ook dat zal niet snel gebeuren. Ten eerste is het voor een bedrijf goedkoper om schendingen te voorkomen door aan ketenzorg te doen dan de schade achteraf te moeten herstellen. Benetton betaalde bijvoorbeeld na grote maatschappelijke druk 1,1 miljoen US dollar aan de compensatie-overeenkomst van Rana Plaza.⁶ Daarmee vergeleken is de jaarlijkse kostprijs van het lidmaatschap van het Bangladesh Akkoord, dat afgesloten werd om nieuwe gelijkaardige fabrieksrampen te voorkomen, bescheiden. Aparte cijfers per onderneming zijn niet bekend, maar de kostprijs voor de bedrijven met de meeste productie in Bangladesh bedraagt maximaal 300 000 US dollar per jaar. En het zou Shell waarschijnlijk ook minder gekost hebben om de olie lekkages in Nigeria te voorkomen, dan nu een schadevergoeding te betalen aan de slachtoffers.

Ten tweede wordt de prijs van een product vooral bepaald door de winstmarge van een bedrijf, eerder dan door de loonkosten van een arbeider. Zo maakte de Schone Kleren Campagne een berekening voor een *hoodie* van een groot merk. Daaruit bleek dat de opgetelde lonen in alle stadia van het productieproces amper 7,8 procent van de winkelprijs van die sweater bedroegen.⁷

HOOGTEPUNTEN UIT EEN HOORZITTING OVER KETENZORG

De Kamer van volksvertegenwoordigers op 22 september

Aanwezig als sprekers op de hoorzitting op 22 september in de Commissie Economie waren Olivier De Schutter, jurist en speciaal rapporteur voor de mensenrechten voor de Verenigde Naties, onderzoeksmedewerkers uit de ngo-sector, vertegenwoordigers van de vakbonden en woordvoerders van werkgeversorganisatie VBO (Verbond van Belgische Ondernemingen) en het kledingmerk JBC.

Het wetsvoorstel van PS en Vooruit over een Belgische zorg- en verantwoordingsplicht voor bedrijven in de toeleveringsketen kan op brede steun van vakbonden en ngo's rekenen.

Laura Eliaerts van ACV-CSC International zei dat multi-stakeholder initiatieven, waarbij bedrijven, vakbonden en ngo's gezamenlijk de omstandigheden voor arbeiders proberen te verbeteren, wel kunnen helpen en zeker de geesten hebben warm gemaakt, maar niettemin tekortschieten. De gerenommeerde mensenrechtenjurist Olivier De Schutter was dezelfde mening toegedaan.

Indien het wetsvoorstel aanvaard zou worden, komt daarbovenop een verantwoordingsplicht van de onderneming, waarbij een cruciaal artikel draait rond de omkering van de bewijslast. Door die omkering moet het slachtoffer niet langer de schade aantonen. Het is aan de onderneming om 'te bewijzen dat ze alle maatregelen heeft getroffen om schendingen te voorkomen'.

Laura Eliaerts van ACV-CSC International noemde tijdens de zitting die omkering van de bewijslast primordiaal. Voor de vakbond gaat het er immers om dat de vraag gesteld wordt of een onderneming niet meer had kunnen doen om schade te vermijden. Over die omkering van de bewijslast is het VBO niet te spreken, bleek op de hoorzitting. Ineke De Bis-

schop van de ondernemersorganisatie vroeg zich af of het wetsvoorstel niet vooral gericht is op harde sancties, en zo zijn doel voorbijschiet. Dat er rechtspraak aan te pas komt, hoeft niet negatief te zijn, lieten de middenveldorganisaties tijdens de hoorzitting verstaan. Wetgeving harmoniseert immers verplichtingen, waardoor oneerlijke concurrentie minder makkelijk wordt. Santiago Fischer, beleidsmedewerker van de ngo WSM noemde het de kracht van dit wetsvoorstel dat het de meest ambitieuze wet tot nog toe kan worden.

Het VBO toonde zich van zijn kant bijzonder beducht voor 'juridisering' en vindt dat bedrijven niet in de rol van waakhond mogen worden geduwd. Ondernemingen zouden immers 'niet altijd makkelijk toegang hebben tot de informatie over de situaties op het terrein'. 'Bedrijven kunnen niet alles oplossen en België zal niet alles kunnen oplossen ter wereld', zei Olivier Joris van het VBO. 'Wij betreuren het dat slachtoffers moeilijk toegang krijgen tot de rechtspraak.' Maar dat is volgens Joris niet de verantwoordelijkheid van de bedrijven, maar van de overheden.

Bron: nieuwssite Apache

HISTORISCH

Het HIVA (KU Leuven) en de Universiteit Antwerpen deden in opdracht van de Federale overheid onderzoek naar de rol van Belgische bedrijven in het garanderen van mensenrechten. Die *Nationale baseline assessment bedrijven en mensenrechten* toont aan dat de Belgische overheden en het Belgische bedrijfsleven nog een lange weg af te leggen hebben om hun handelen in overeenstemming te brengen met de VN-principes. We zien dat een toenemend aantal bedrijven zich weliswaar formeel binden aan de mensenrechten, maar dat quasi geen enkel bedrijf dit vertaalt in specifieke *due diligence*-processen om mensenrechtenrisico's proactief op te sporen en aan te pakken. Hoewel dat zeker geen exclusief Belgisch probleem is, stellen de onderzoekers toch vast dat de Belgische bedrijven slechter scoren dan bedrijven in andere Europese landen.⁸

Wetten die bedrijven verplichten om aan ketenzorg te doen, zijn de sleutel tot echte verandering. Zoals de Europese Raad het beschrijft, zijn crisissen zoals de huidige pandemie een test voor de mensenrechten. Het respect van de mensenrechten zal de sleutel zijn van een duurzaam herstel van onze economie. De inzet is dan ook dat zowel de Europese Unie als het Belgische parlement komt tot sterke wetgeving rond verplichte ketenzorg, zodat rampen zoals Rana Plaza nooit meer gebeuren.

Hoewel dat zeker geen exclusief Belgisch probleem is, stellen de onderzoekers toch vast dat de Belgische bedrijven slechter scoren dan bedrijven in andere Europese landen.

- 1 <https://www.dol.gov/agencies/ilab/reports/child-labor/list-of-goods#:~:text=The%20most%20common%20agricultural%20goods,and%20fireworks%20appear%20most%20frequently>
- 2 <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/1903/55K1903001.pdf>
- 3 <https://www.tdc-enabel.be/2021/02/04/ministers-kitir-en-dermagne-ontvangen-brief-due-diligence/#:~:text=60%20ondernemingen%20en%20bedrijfsfederaties%20richten,en%20milieu%20in%20hun%20toeleveringsketens>
- 4 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/291b84d3-4c82-11ea-b8b7-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>
- 5 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8ba0a8fd-4c83-11ea-b8b7-01aa75ed71a1/language-en>
- 6 <https://ranaplaza-arrangement.org/trustfund/>
- 7 https://www.schoneklerin.be/images/Hoodie_Infographic_NL1.pdf
- 8 www.nationalbaselineassessment.be